

Н.С. Поповенко, канд. екон. наук,
проф.,
Одес. нац. політехн. ун-т
І.С. Лапіна, канд. екон. наук, доц.,
Одес. нац. екон. ун-т
М.В. Кула, магістр,
Одес. нац. політехн. ун-т

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Н.С.Поповенко, І.С.Лапіна, М.В.Кула. **Економічні засади забезпечення сталого розвитку промислових підприємств.** Викладено результати аналізу сучасного стану розвитку промислових підприємств. Визначено основні причини їх нестабільності. Запропоновано шляхи забезпечення сталого розвитку промислових підприємств за рахунок оптимізації джерел фінансування основного капіталу.

Ключові слова: промислове підприємство, модернізація, джерела фінансування, рівень зносу основних засобів, збитковість підприємств, реформування.

Н.С.Поповенко, І.С.Лапіна, М.В.Кула. **Экономические основы обеспечения стабильного развития промышленных предприятий.** Изложены результаты анализа современного состояния развития промышленных предприятий. Определены основные причины их нестабильности. Предложены пути обеспечения стабильного развития промышленных предприятий за счет оптимизации источников финансирования основного капитала.

Ключевые слова: промышленное предприятие, модернизация, источники финансирования, уровень износа основных средств, убыточность предприятий, реформирование.

N.S. Popovenko, I.S. Lapina, M.V. Kula. **Economic foundations for sustainable development of industrial enterprises.** The results of the analysis of the current state of industrial enterprises are presented. The main reasons for their instability are determined. The ways to ensure the stable development of industrial enterprises by optimizing the financing of capital funding are proposed.

Keywords: industrial enterprise, modernization, sources of financing, the level of accumulated depreciation, loss-making enterprises, reforming.

Криза, що розгорнулася у світі, продемонструвала значні дисбаланси розвитку світогосподарської системи та структурну відсталість української економіки, її неспроможність забезпечити стабільність розвитку. Проблема відновлення економіки потребує формування і реалізації програми технологічної модернізації промислового виробництва. Очевидно, що сталий розвиток реального сектора економіки не може бути забезпечений без розробки і реалізації комплексу економічних механізмів, які дозволили б впровадити нову фінансову та інвестиційну політику, грошову, кредитну та науково-технологічну політику, бюджетні зміни.

Відомо, що рівень розвитку продуктивних сил будь-якої країни характеризується низкою показників. Серед них: величина валового

внутрішнього продукту (ВВП), національного доходу (НД), доходу використаного на споживання та нагромадження, показники стану та використання ресурсів.

Як свідчать статистичні дані, ці показники за останні роки були нестабільними та погіршувалися. Так, падіння ВВП у 2012 р. порівняно з попереднім роком, склало 2,7 %. Індекс зміни промислової продукції склав 98,2 %, а по галузі машинобудування - 94 %. Попередні дані за 2013 р. свідчать про те, що не вдалося подолати негативну динаміку економічних показників. Індекс розвитку промисловості у 2013 р. складає 88,9 % по відношенню до попереднього періоду [1, 2].

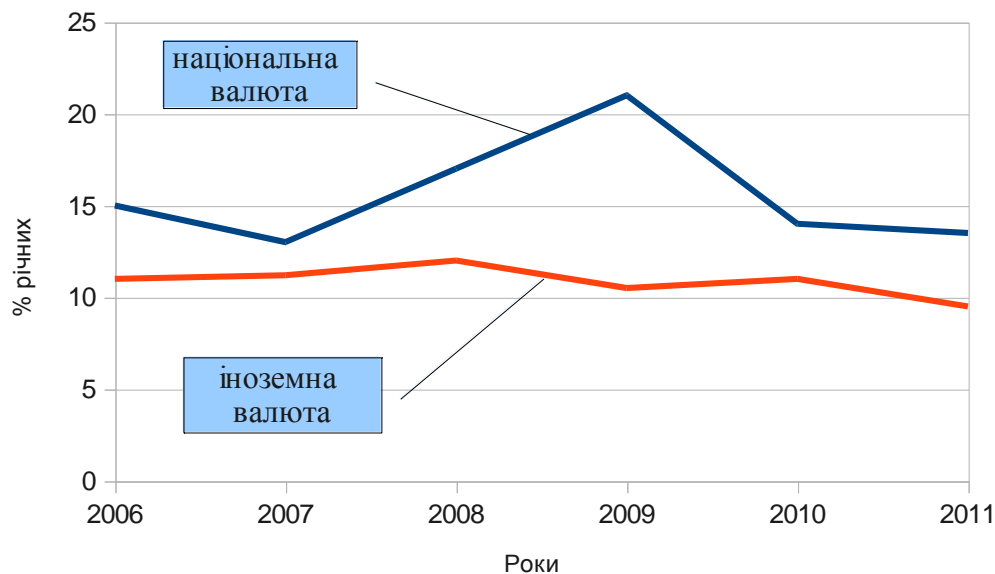
Тяжкою проблемою є наявність на підприємствах парку застарілого технологічного обладнання. Ступінь його зносу постійно зростає. Так, ступінь зносу основних засобів за 2000...2012 рр. зріс на 31,2 % і склав 74,9%. По окремих підприємствах (навіть таких, що є достатньо стабільними) ступінь зносу значно вище середніх по промисловості. Так, ступінь зносу основних засобів на публічному акціонерному товаристві “Одеський кабельний завод” (“Одескабель”), за даними звітності, у 2012 р. становив 89,46 %; на публічному акціонерному товаристві “Завод поршневих кілець” - 77,33 % .

Проблема застарілого обладнання повинна вирішуватися не тільки керівництвом підприємства, але і державою в цілому. В умовах постійного зростання вартості енергоносіїв, палива і сировини, загальної нестачі або навіть повної відсутності коштів на підприємстві на закупівлю нових виробничих фондів, проблема їх відновлення без допомоги ззовні є нерозв'язною. У такій ситуації перед державними органами і керівниками підприємств постає питання розробки механізму технічного переозброєння шляхом зміни технічної та фінансової політики, оскільки, на наш погляд, однією з причин, що негативно впливає на процес відновлення є нераціональність структури джерел фінансування основного капіталу.

Аналіз структури інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування за 2008...2012 рр. дозволяє зробити висновок, що в Україні на теперішній час переважно застосовуються традиційні джерела і форми фінансування [1]. Основним джерелом фінансування є власні кошти підприємств (табл.1). Їх доля у 2012 р. склала 59,2 % від загального обсягу. Кошти державного бюджету – 6,3 %, а кошти місцевих бюджетів ще нижче – 3,2 %.

Незначна частка іноземних інвесторів. До того ж вона має тенденцію до зниження (з 3,3 до 3,1 %), що є результатом погіршення інвестиційного клімату. Недостатні кредити банків суб'єктам господарської діяльності. В цілому, частка банківських кредитів склала 16,1 %.

Надання вітчизняними банками кредитних ресурсів об'єктам господарювання є фрагментарним, оскільки банки кредитують певні галузі економіки та великих позичальників, які можуть запропонувати високоліквідну заставу (див. рисунок).

Середня вартість кредитів, наданих суб'єктам господарювання в національній та іноземній валютах

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал за джерелами фінансування

	2008	2009	2010	2011	2012
У фактичних цінах, млн. грн.					
Усього	233081,00	151777,00	150667,00	209130,00	263727,70
у тому числі за рахунок					
коштів державного бюджету	11576,00	6687,00	9479,00	15599,00	16530,90
коштів місцевих бюджетів	9918,00	4161,00	4357,00	6111,00	8307,70
власних коштів підприємств та організацій	132138,00	96019,00	83997,00	112989,00	156149,30
кредитів банків та інших позик	40451,00	21581,00	20611,00	37436,00	42526,90
коштів іноземних інвесторів	7591,00	6859,00	3429,00	6544,00	-
коштів населення на будівництво нових квартир	9495,00	4792,00	4653,00	4470,00	-
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	11589,00	5502,00	16176,00	15103,00	21975,10
інших джерел фінансування	10323,00	6176,00	7965,00	10878,00	18237,00
Відсотків до загального обсягу					
Усього	100	100	100	100	100
у тому числі за рахунок					
коштів державного бюджету	5	4,4	6,3	7,5	6,3
коштів місцевих бюджетів	4,2	2,7	2,9	2,9	3,2
власних коштів підприємств та організацій	56,7	63,3	55,7	54	59,2
кредитів банків та інших позик	17,3	14,2	13,7	17,9	16,1
коштів іноземних інвесторів	3,3	4,5	2,3	3,1	

коштів населення на будівництво нових квартир	4,1	3,2	3,1	2,2	
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	5	3,6	10,7	7,2	8,3
інших джерел фінансування	4,4	4,1	5,3	5,2	6,9

Велика кількість підприємств є збитковими. Їх доля у загальній кількості постійно зростає (табл. 2). Одночасно з цим, як свідчать наведені дані знижується фінансовий результат.

Таблиця 2

Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств (млн. грн.)*

Роки	Чистий прибуток (збиток)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які зазнали збитку	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат
2008	-41025,10	61,30	144460,10	38,70	185485,20
2009	-37131,00	58,90	108853,40	41,10	145984,50
2010	13906,10	57,30	155197,60	42,70	141291,50
2011	67797,90	63,50	208896,30	36,50	141098,40
2012	873,50	58,80	90052,50	41,20	81379,00

* складено за даними Держкомстату

Більшості неефективно працюючих підприємств властиві деякі чинники, які можуть бути усунуті внаслідок реструктуризації. Це, насамперед, такі.

- Невпорядкованість і неповнота інформації, що характеризує діяльність підприємства. Інформацію, що завжди повинна бути під рукою керівника, неможливо одержати місяцями: вона або відсутня, або є, але в розрізненому вигляді в різних підрозділах і важко піддається систематизації.

- Невпорядкованість інформаційних потоків між окремими підрозділами підприємства. Ситуація непогодженості дій керівництва - звичайне явище на багатьох підприємствах. На великих підприємствах кожен підрозділ живе своїм власним життям і вирішує свої власні завдання, не зіставляючи й не погоджуючи їх між собою, є й нестиковка тої інформації, що виходить поза межі підприємства, що негативно позначається на іміджі підприємства й шкодить установленню партнерських відносин.

- Замкнутість більшості основних процесів на першого керівника. Це найбільш болюча проблема, пов'язана з невмінням і нерозумінням необхідності делегування повноважень. У результаті керівник, ціною неймовірного напруження намагається контролювати все самостійно і тим самим створює ситуацію, при якій він не тільки не в змозі здійснити задумане, але й істотно гальмує процеси прийняття рішень на підприємстві,

повністю втрачає контроль над ситуацією по підприємству в цілому й фактично позбавляє себе можливостей здійснювати стратегічне керування.

- Необґрунтованість і непогодженість наказів і розпоряджень. Це стосується не тільки непогодженості дій заступників керівника (оскільки відсутнє чітке розмежування їхніх функцій), але й дій самого керівника. Коли відсутні програма розвитку підприємства і чіткі принципи й правила, виникають суперечливі й виключаючі одне одного рішення й розпорядження.

- Розмитість функцій і відповідальності за їхнє виконання. Часто через цю нечіткість в управлінському апараті виникають конфліктні ситуації, які знову змушений вирішувати перший керівник, а функції так і залишаються невиконаними.

- Відсутність механізму контролю за виконаннями наказів і розпоряджень. З одного боку, це є наслідком відсутності чітко описаних і певних функцій для кожного керівника. З іншого боку - непродуманістю й недосконалістю бізнес процесів, що існують на підприємстві. Причому, не завжди проблема полягає у відсутності описання цих бізнес-процесів. Набагато частіше ці процеси виявляються зайво формалізовані (знову ж з метою розмити відповідальність) і перетворюють ухвалення рішення про виконання якоїсь роботи в процес, по тривалості значно перевищуючий час виконання цієї роботи, іноді в кілька разів.

- Занедбаність бухгалтерського обліку. Відсутність системного підходу й автоматизації в бухгалтерії - проблема багатьох підприємств. Досить часто й кваліфікація бухгалтерів залишає бажати кращого.

- Слабкість або повна відсутність управлінського обліку. Керівник, що спирається у своїй роботі винятково на дані, надані бухгалтерією, сильно обмежений у розумінні реальної ситуації, як поточної, так і орієнтованої на перспективу. В таких умовах неможливо приймати грамотні управлінські рішення, формувати стратегію розвитку підприємства.

- Недостатня кваліфікація управлінського персоналу. Відсутність у персоналу навичок роботи в умовах ринку це теж велика проблема, особливо в умовах, коли підприємство ставить перед собою завдання переломити ситуацію, вийти на принципово нові обрії у своїй діяльності. Усе, що замислюється вищим керівництвом, виконують люди. І вони повинні бути готові до виконання покладених на них завдань, бачити й розуміти загальну перспективу, володіти навичками роботи у ринкових умовах.

- Відсутність мотиваційних механізмів в оплаті праці. Розробка й впровадження мотиваційних механізмів на всіх рівнях управління й виробництва - найважливіше завдання реформування підприємства. Не можна всі й усіх контролювати (особливо це стосується фахівців інтелектуальної праці). Людина повинна бути зацікавленою у результатах виконуваної роботи і морально, і матеріально, а також чітко розуміти критерії, за якими оцінюється її праця.

Помилково було б думати, що лише країни, що розвиваються, відчувають потребу в розробці нових напрямків господарювання. Більшість підприємств світового співтовариства стикається з подібними проблемами.

Необхідність виведення підприємств з кризового стану обумовила широкий розвиток різних напрямків фінансування діяльності підприємств. Серед них: проектне фінансування як різновид фінансування реальних інвестицій, а також реформування та реструктуризація підприємств. Під реструктуризацією підприємств розуміється відновлення на програмній основі структури виробництва, основних засобів, методів господарювання, що дозволяє підвищити стійкість виробничо-фінансової діяльності.

Виходячи з викладеного не підлягає сумніву, що на сьогодні постає питання пошуку потенційних інвесторів, зацікавлених у співробітництві з підприємствами, здатних надати фінансову допомогу; розробки та впровадження поширеного у світовій практиці методу проектного фінансування і реструктуризації підприємств. Останнє є надзвичайно актуальною проблемою як з погляду стабільного розвитку підприємств, так і з погляду успішності здійснення задекларованих у країні макроекономічних реформ.

Література

1. Валовий внутрішній продукт у 2012 р. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2012 -[http:// www. ukrstat. gov. ua / operativ /operativ 2012/ vvp/ vvp_ kv/ vvp_ kv_ u/vvpf_ kv2012_ u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2012_u.htm). – 12.10.13.
2. Індеси промислової продукції в Україні у 2011-2013 роках. [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. К., 2013 - [http:// www. ukrstat. gov.ua/ operativ/operativ2013/pr/ipp/ipp_u/ipp_u13.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/ipp/ipp_u/ipp_u13.htm) – 8.10.13.

References

1. Average wage, 2012. [Electronic resource] [Gross domestic product in 2012. [Elektronnyi resurs]] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State statistics service of Ukraine // http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/vvpf_kv2012_u.htm
2. Indeksy promyslovoi produktsii v Ukraini u 2011 – 2013 rokakh [Indices of industrial production in Ukraine for 2011-2013. [Electronic resource]] / Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State statistics service of Ukraine] // [http:// www. ukrstat. gov.ua/ operativ/operativ2013/pr/ipp/ipp_u/ipp_u13.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/ipp/ipp_u/ipp_u13.htm)

Рецензент д-р екон. наук, проф. Одес. нац. політехн. ун-ту Забарна Е.М.

Надійшла до редакції 15 листопада 2013 р.